

В. В. ТАРНОВСЬКИЙ (СТАРШИЙ)- ВІДОМИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ ТА ЮРИСТ

Василь Васильович Тарновський (старший) — поміщик, один з власників палацово-паркового комплексу в с. Качанівці на Чернігівщині народився 14 червня 1810 року.

У 1826 році В. В. Тарновський закінчує Ніжинську гімназію вищих наук князя Безбородька зі ступенем кандидата і цього ж року вступає до Московського університету на юридичний факультет. Після його закінчення починає службу у С.-Петербурзі в контрольному відомстві.

Потім викладає російську історію у Житомирській гімназії, маючи на меті підготуватися до університетської професури.

У 1842 році в «Юридических записках» він публікує статтю «Юридический быт Малороссии», де розповідає про громаду, яка була здавна єдиним судом в українському селі, та висловлює жаль з приводу того, що тепер вона має менше влади, ніж за часів козацтва.

Як член комісії, що була створена для опису губерній Київського учбового округу, він у її «Трудах» вміщує статтю «О делимости семейств в Малороссии» (1853 рік), а також програму для опису маєтків у господарчому значенні (1855 рік).

Смерть дядька Г. С. Тарновського у 1853 році, попереднього власника Качанівської садиби, змушує В. В. Тарновського приділяти багато уваги справам маєтку (володіє Качанівкою з 1853 по 1866 рік), але поступово він знову поринає в громадську роботу.

Після сходження на престол Олександра II у 1855 році, В. В. Тарновський був призначений членом від уряду в Чернігівський комітет з поліпшення селянського побуту.

У 1858 році він друкує статтю «О вознаграждении владельца за землю, представляемую крестьянам в пользование».

Після відкриття у Петербурзі в 1859 році редакційних комісій, В. В. Тарновський запрошується до них як експерт від Чернігівської губернії.

У 1859 році в «Юридических записках» з'являється його стаття «Об основаниях для определения ценности земель».

Після опублікування положення про скасування кріпосного права від 19 лютого 1861 року В. В. Тарновський призначається членом від уряду до Полтавського присутствія у селянських справах. Обіймаючи цю посаду, він звернув головну увагу на введення уставних грамот і на ліквідацію насильницьких прийомів у вирішенні спірних питань.

1865 року В. В. Тарновський стає членом Чернігівської губернської земської управи.

Помер відомий громадський діяч та юрист 4 грудня 1866 року.

Михайло КОЖЕДУБ.

Джерела та література:

1. Суворова - Ткачев. Русский биографический словарь. — СПб., 1912. — С. 313 — 314.
2. Русский архив. — М., 1869. — № 12. — С. 2019—2020.
3. Юзефович М. В. В. Тарновский. // Гимназия высших наук и лицей князя Безбородко. — СПб., 1881. — Ч. 1. — С. 461—464.
4. Вишняков Е. Главный комитет и редакционные комиссии. // Великая реформа. — М., 1911. — Т. 4. — С. 172—173.
5. Жур П. Шевченківський Київ. — К., 1991. — С. 37.
6. Каждан Т. Культурная жизнь усадьбы во второй половине XIX века. Качановка. // Взаимосвязь искусств в художественном развитии России во второй половине XIX века. — М., 1982. — С. 264—297.

ГЛИБОКІ КОРЕНЬ ДО 850-РІЧЧЯ БАХМАЧА

Вперше Бахмач згадується в «Повести временных лет» (Патъєвський список) 20 вересня 1147 року: «Сташа (Изяслав с войском) около Всеволожа и взяша его... Слышавшие же и иные гради, Унеж (Ніжин) и Белая Вежа и Бохмач... и побегоша к Чернигову»... Як бачимо, літопис застав місто вже існуючим і можна припустити, що першими поселенцями тут були волзькі болгари, яких поселив на наших землях київський

князь Володимир. «Повесть временных лет» розповідає: «В літо 986 року прийшли болгары магометанської віри, кажучи: «Ти князь мудрий і розумний, а закону не знаєш. Віруй у наш закон і поклонися Бохміту». В словнику-довіднику ж. дослідника-лінгвіста Фасмера знаходимо, що Бохміт в стародавній слов'янській мові означає Магомет.

Звернімося й до археології. Перша археологічна розвідка зроблена в 1876 році. Саме в цей час в нашій місцевості розгорнулось будівництво залізниці Бахмач-Ромни. При насипанні ґрунту під залізничне полотно поблизу села Бахмача було виявлене золоте кільце роботи стародавніх майстрів. Ці поховання відносяться до X—XI століть. А в роки радянської влади археологи знайшли тут скіфські кургани, поховання VII—II століть до нашої ери і поселення доби бронзи.

Пошуками літописного міста займалися і студенти Чернігівського педінституту під керівництвом Коваленка В. П. На землях нинішнього ксп «Бахмацького», поблизу Бахмача Другого, вони знайшли залишки земляного валу заввишки 1,5—2, шириною до 8 метрів. У цьому ж місці була знайдена кераміка, яка датується XVII—XVIII століттями. Виникає питання: що це за укріплення? Ось що нам пояснюють «Епархиальные ведомости»: «В 3 верстах от Староселья за хутором Парасючкою, владение гетьманской булавы, в лесу был дворец старого Мазепы. Здесь жывали тайные друзья гетьмана...».

З інших джерел відомо, що Бахмацька фортеця знаходилась в іншому місці. В 1739 році периметр її оборонних споруд становив 606 сажнів. Так, в описі 1756 року читаємо: «Бахмач лежить на низком месте, обнесен вокруг земляным валом, который от неприсмотра и неподчинки весь осыпался, с тремя воротами — Батуринскими, Тыницкими, Куренскими». Зроблений же був цей опис з метою фіксації стану фортець в полкових і сотенних містах, розробки проектів їх реконструкції. Серію таких проектів було розроблено під керівництвом інженера де Боскета. Вірогідно, що тоді з'явилась примітивна карта укріплень Бахмача, та ця пам'ятка до цього часу не знайдена.

Значно пізніше, в 1873 році, в книзі «Древние города России», археолог Самоков-сов, зокрема, показує, що в Конотопському повіті обліковано чотири пам'ятки стародавніх міст, але Бахмацького городища в переліку нема. Оборонні укріплення, сліди яких мступово знищувались наступними поселеннями, спорудами, нині можна приблизно локалізувати як першооснову Бахмача в селі Бахмачі Першому між злиттям рік Борзни і Бахмачки. Приміром, опис 1654 року говорить: «Город Бахмач стоит на острове между рек Борзна и Бахмачка, около посаду от поля реки Борзна до реки Бахмачка огорожено место острога забором. Да от того большого острога к реке Борзна да на устье реки Бахмачка поставлен городок, около городка осыпь земляная, на осыпи огорожено острогом дубовым... Да около того городка с двух сторон сделан ров от реки Борзна до реки Бахмачки по обе стороны тот ров обставлен острогом и вешней порой из тех рек около того городка течет тем рвом».

На користь цієї локалізації говорить і те, що з давніх давен, коли ріки були єдиними шляхами і влітку, і взимку, і для сполучення, і для торгівлі, наші предки селились біля рік. Можна припустити, що Бахмач стояв на торговому Солянному шляху, яким транспортували сіль з Дону на Русь водними дорогами. Про судноплавність же наших рік свідчить двохсотрічної давності опис, в якому зазначається, що ширина Борзни була 50 сажнів, Бахмачки, що нині перетворилась в болото, — 20.

Після знекровлюючих міжусобних воєн, татарської навали, багатолітнього іґа Київська Русь розпалась на окремі великі й малі князівства, в тому числі, як свідчать історичні джерела, й Бахмацьке.

Внаслідок польсько-литовської агресії значна частина південноруських земель, в їх числі й Бахмаччина, відійшла до Польщі. Бахмач і навколишні села належали польському магнатові Ежі Осолінському, південна частина території нашого району — Вишневецькому. Тяжке становище, в якому опинилась тоді значна частина українських земель, яскраво характеризують слова М. В. Гоголя: «Беззахисна відкрита земля ще була землею спустошень і набігів, місцем, де зіштовхувались три ворогуючі нації, угноена кістками, удобрена кров'ю». Один татарський набіг розруйнував усю працю землероба: луки і ниви були витоптувані кіньми і випаловані, легкі житла зносились вщент, мешканці розганялись або забирались в полон разом з худобою. Це була земля страху; і тому в ній міг виникнути лише народ войовничий, народ відчайдушний». І прикладів цієї войовничості, волелюбності багато. Надто ж — в періоди селянсько-козацьких повстань, особливо в 40—50 роках 17 століття, під час Хмельниччини, в тому числі й на Бахмаччині. Приміром, в ході визвольної війни проти польських панів один із запорозьких загонів, посланий Богданом Хмельницьким, разом з повстанцями Мартина Небаби оволодів Бахмачем, Борзною, після цього вони звільнили всю Лівобережну Україну.

На території Бахмацького району було створено козацькі сотні — Батуринську і Бахмацьку, котрі були зведені спочатку в Чернігівський, а пізніше в Ніжинський полк.

До Бахмацької сотні належали села Курінь, Тиниця, і Городище. За переписом 1654 року в Бахмачі налічувалось 405 козаків, 468 міщан. Полк, як військово-адміні-

стративна одиниця, в силу різних обставин то збільшувався, то зменшувався. В одному з козацьких реєстрів, складеному після Зборовського договору, читаємо: «Сотня

Бахмацька: Панько Омелянович, 99 козаків». У документах назавжди залишилось ім'я бахмацького сотника Якова Паценка, який у 1672 році підписав договір «Конотопські статті». Цю унікальну пам'ятку знайшов наш земляк, мовознавець Йосип Бодяньський і вперше видрукував у Москві, а вдруге цей реєстр виданий в 1994 році.

Із значно пізніших документів відомо, що у 18 столітті на Бахмаччині, як і в усій Україні, загострювались феодальні суперечності. Гетьманство майже втратило свою самостійність, козацька старшина використовувала своє службове положення в корисливих цілях. Так, бахмацький сотник Барановський силою примушував жителів сіл Бахмача, Куреня, Тиниці продавати йому землю по низьких цінах, по-звірячому знущався з них.

З ліквідацією гетьманства і створенням нових адміністративних одиниць-намісництв, Бахмач увійшов до Новгород-Сіверського намісництва. Опис 1779—1781 років говорить: «Местечко Бахмач владение К. Г. Разумовского от Новых Млинов в 30 верстах расположено на ровном месте по обоим сторонам рек Бахмач и Борзны при трактовой дороге из Глухова на Прилуки. К тому местечку лесу на строение и на дрова малое довольное количество, кроме лесов Разумовского. Всего обывателей 712».

З розвитком капіталістичних відносин і зростаючою потребою в країні комунікацій будуються залізниці. Зокрема, 24 грудня 1866 року Олександр II затвердив концесію на побудову залізниці від Курська до Києва, що позначилось і на Бахмачі. Та це — тема окремої публікації.

Володимир ЗАДКО

